

Людмила Філяніна

*доцентка кафедри міжнародного права, кандидатка юридичних наук, доцентка
Університету митної справи та фінансів*

Дипломатичний імунітет у міжнародному праві: правова природа та теоретичні підходи

Дипломатичний імунітет можна визначити як фундаментальну концепцію дипломатичного права, що походить від державного імунітету. Дипломатичний агент являє собою символ дружніх двосторонніх відносин між державою-акредитації та державою-перебування, наділений привілеями та користуються імунітетами. Дипломатичний імунітет — один із найдавніших елементів міжнародних відносин, що бере свій початок ще з часів давніх цивілізацій. Права, обов'язки та привілеї дипломатичних представників продовжували розвиватися протягом століть і сьогодні цей принцип, кодифікований у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та імplementований у національне право.

Проблема надання імунітету дипломатичним агентам від кримінальної юрисдикції залишається актуальною та вимагає ретельного вирішення на міжнародному рівні, враховуючи баланс між захистом дипломатичних відносин і забезпеченням справедливості.

У науковій літературі виокремлюють кілька теорій правової основи дипломатичного імунітету.

Теорія екстериторіальності ґрунтується на сприйнятті території держави-перебування, яку використовує дипломатичне представництво або дипломат, як частину території держави-акредитації. Відповідно, держава-перебування не має юрисдикції над дипломатом і не може примусити його до будь-яких дій, наприклад з'явитися у суд. Але застосування цієї теорії може негативно впливати на міждержавні відносини, оскільки дипломатичний агент необґрунтовано наділявся необмеженими правами й імунітетами, що виходять за межі виконання дипломатичних функцій.

Теорія представницького характеру, елементи якої закріплені у Віденській конвенції 1961 р., базується на ідеї ототожнення дипломатичного представництва та його представників із державою, яку вони презентують. Відповідно, дипломатам надаються такі самі імунітети та незалежність, як і державі-акредитації. Так, наприклад, у справі «Бергман проти США», суд постановив, що міністр закордонних справ має імунітет від юрисдикції судів держави-перебування як у кримінальних, так і у цивільних справах, оскільки він є представником, *alter ego*, свого суверена, який має право на такий імунітет¹. Отже, міністр користується аналогічними правами та привілеями, які б були надані главі держави-акредитації. Водночас у сучасній системі міжнародних взаємовідносин ця теорія є занадто широкою, оскільки не розмежовує приватні й офіційні дії дипломатів і може надавати повний імунітет будь-якій особі держави-акредитації без урахування обсягу їхніх повноважень у державі-перебування.

¹ Bergman v. De Sieyes, 71 F. Supp. 334 (S.D.N.Y. 1946). URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/71/334/1674622/>

Більш сучасна, *теорія функціональної необхідності*, обґрунтовує надання імунітету дипломатичним агентам необхідністю забезпечення нормального функціонування дипломатичних представництв та їхніх дипломатів. Керуючись функціональною необхідністю, дипломатичний агент має, як мінімум, імунітет для безперешкодного виконання своїх функцій як офіційного представника держави-акредитації.

У справі «Емпсон проти Сміта» суддя зазначив, що дипломатичний імунітет не є імунітетом від юридичної відповідальності, а лише імунітет від позову². Це означає, що дипломатичні агенти не перебувають вище закону, а навпаки, вони зобов'язані «поважати закони та правила держави перебування» (ст. 41(1) Віденської конвенції 1961 р.)³, і якщо вони порушують закон, вони все одно несуть відповідальність, але проти них не може бути пред'явлено позов у державі-перебування.

Отже, еволюція теорій правової природи імунітету свідчить про прагнення міжнародного права поєднати суверенітет держав із принципом верховенства права. Дипломатичний імунітет слугує процедурною перешкодою, яка захищає дипломатичних агентів від втручання з боку держави-перебування та забезпечує безперешкодне виконання ними представницьких функцій держави-акредитації. Водночас застосування імунітету може мати наслідки як для самого дипломата, так і для держави, яку він представляє, особливо у випадках скоєння серйозних кримінальних правопорушень. Подальший розвиток міжнародного права у сфері дипломатичного імунітету має бути спрямований на чітке визначення його меж для запобігання зловживанню та уникненню перешкоджання виконання дипломатичних місій. Таким чином, дипломатичний імунітет забезпечує баланс між захистом дипломатичної діяльності та необхідністю притягнення до відповідальності за порушення закону.

² Agnes Mary Stella Empson (Widow) and Clarence Burton Smith. 1965. EWCA Civ J0526-1. URL: <https://vlex.co.uk/vid/emps-on-v-smith-792989737>

³ Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf